

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موسسه آموزش عالی خزر
(غیر انتفاعی - غیر دولتی)

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد (M.A)

در رشته مدیریت بازرگانی (گرایش مالی)

عنوان:

بانکداری اسلامی از منظر فقهای قدیم و جدید مکتب امامیه

استاد راهنما:

دکتر غلامرضا عراقی

نگارنده:

حسن شاه حسینی

تابستان ۱۳۹۶

تقدیم به :

پدرم که عالمانه به من آموخت تا چگونه در عرصه زندگی، ایستادگی را تجربه نمایم.

مادرم، دریای بی کران فداکاری و عشق که وجودم برایش همه رنج بود و وجودش برایم همه مهر.

تشکر و قدردانی :

از جناب آقای دکتر غلامرضا عراقی که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند.

چکیده

بانکداری اسلامی از دغدغه های اقتصاددان اسلامی است. بانکداری اسلامی همان بانکداری بدون ربا است. بانکداری اسلامی به شکل مدون و سیستماتیک آن، نخستین بار در نیمه دوم قرن بیستم مطرح شد در ایران نیز با وقوع انقلاب، بانکداری اسلامی مطرح شد. فقها اسلامی نظرات مختلفی در خصوص چیستی بانکداری اسلامی و مصادیق آن مطرح کردند. بحث هایی که ریشه در بین مکاتب مختلف فقهی و برداشت های مختلف آنان از مفاهیم فقهی و پدیده های اقتصادی دارد علی رغم گسترش ادبیات نظری و تجربی بانک داری اسلامی، اقتصاددانان مسلمان به مولفه های آن نمی پردازند. نتایج تحقیق نشان می دهد فقهای سنتی و قدیم معتقد به ضرورت تناسب نرخ های سود با تورم به منظور حفظ ارزش واقعی سپرده ها هستند در این رویکرد ، تحقق بانک داری اسلامی متکی بر تطبیق احکام منصوص فقهی باب معاملات بر فعالیت های بانک اسلامی است. در مقابل، رویکرد فقه جدید که نوعی فقه سیستمی است، تحقق بانک داری اسلامی را منوط به رعایت ضوابط منصوص فقهی می داند.. تحقیق حاضر براساس روش کیفی و فرا ترکیب است.

واژگان کلیدی: بانکداری اسلامی ، فقها قدیم ، فقها جدید، ربا. فقه حکومتی و غیرحکومتی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

ج	چکیده
۱	فصل اول: کلیات پژوهش
۲	۱-۱ بیان مسئله
۳	۲-۱ اهداف های تحقیق
۳	الف : اهداف کلی
۳	ب: اهداف جزئی
۳	۳-۱ اهمیت تحقیق و انگیزش انتخاب آن
۴	۴-۱ سوالات تحقیق
۴	۵-۱ نوآوری پژوهش
۴	۶-۱ اقلمرو تحقیق:
۴	۷-۱ محدودیت ها و مشکلات تحقیق
۵	فصل دوم: ادبیات پژوهش
۶	۲-۱ مفهوم شناسی
۶	۲-۱-۱ بانکداری اسلامی
۶	الف: تعریف لغوی و اصطلاحی بانک
۶	ب: بانکداری اسلامی
۷	ج: بانکداری سنتی
۸	۲-۱-۲ سیر تفکر بانکداری اسلامی
۱۲	۲-۱-۳ نظام بانکداری اسلامی در ایران

- ۲-۱-۴: ساختار عملیاتی نظام بانکداری اسلامی در ایران ۱۴
- ۲-۲: مطالعه تطبیقی بانکداری اسلامی با چند کشور های منتخب ۲۱
- ۲-۲-۱: بانکداری اسلامی در کشور کویت: ۲۱
- ۲-۲-۲: بانکداری اسلامی در کشور امارات متحده عربی: ۲۲
- ۲-۲-۳: بانکداری اسلامی در کشور مالزی: ۲۲
- ۲-۲-۴: تفاوت‌های نظام بانکداری بدون ربای ایران با سایر کشورهای اسلامی ۲۳
- فصل سوم: معاملات بانکی از نظر فقه سنتی و جدید ۲۷
- ۳-۱: فقه حکومتی و غیرحکومتی ۲۸
- ۳-۱-۱: فقه قدیم و سنتی ۲۸
- ۳-۱-۲: فقه جدید و پویا ۲۹
- ۳-۲: فقه در بانکداری اسلامی ۳۰
- ۳-۲-۱: احکام فقهی در بانکداری اسلامی ۳۰
- الف. احکام ثابت فقهی ۳۰
- ب. عرصه های متغیر کارشناسی ۳۱
- ۳-۲-۲: حوزه فقهاتی و احکام ثابت بانکداری اسلامی ۳۳
- ۱- حاکمیت دولت بر نظارت، کنترل و هدایت فعالیت های بانکی ۳۴
- ۲- خالی بودن معاملات بانکی از اکل مال به باطل ۳۵
- ۳- خالی بودن معاملات بانکی از ربا ۳۷
- الف. قرآن ۳۷
- ب. حدیث ۳۸
- ج. فقه ۳۹

- ۴- خالی بودن معاملات بانکی از غرر ۴۰
- ۵- خالی بودن معاملات از بیع کالی به کالی ۴۲
- ۳-۲-۳: حوزه متغیر بانکداری اسلامی ۴۳
- فصل چهارم: بانکداری اسلامی از نظر فقها ۴۴
- ۴-۱: نظرات فقهای طرفدار فقه قدیم و سنتی ۴۵
- ۴-۲: نظرات جدید نظریه‌های معاصر در بانکداری اسلامی ۴۶
- الف) نظریه مبتنی بر جبران هزینه‌های دفتری ۴۷
- ب) نظریه مبتنی بر تعادل منابع استقراضی: ۴۷
- ج) نظریه اشتراکی بانکداری اسلامی: ۴۷
- ۴-۲-۱: بانکداری اسلامی از دیدگاه صدر ۴۹
- ۴-۲-۲: بانکداری اسلامی از دیدگاه شهید آیت‌الله مطهری ۵۱
- ۴-۲-۳: بانکداری اسلامی از دیدگاه شهید بهشتی ۵۳
- ۴-۲-۴: بانکداری اسلامی از دیدگاه آیت‌الله محمود هاشمی ۵۳
- الف) نظریه اشتقاقی تقاضای پول ۵۳
- ب) اصالت واسطه‌گری در سازمان بانکی: ۵۴
- ج) ضرورت مشارکت حقیقی: ۵۴
- ۴-۲-۵: بانکداری اسلامی از دیدگاه آیت‌الله جوادی آملی ۵۴
- فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها ۸۲
- نتیجه‌گیری ۵۷
- پیشنهادها ۵۸
- منابع و ماخذ ۸۵

۵۹	الف فارسی
۸۵	ب)عربی
۵۹	ج) مقاله
۶۱	Abstract:

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ بیان مسئله

بانکداری اسلامی منطبق با اصول فقه اسلامی است هدفش تحقق عدالت و اخلاق است. خداوند معامله های ربوی را در آیه ها نفی کرد. این بانکداری برای سپرده گذاران مسلمان طراحی شده است. در بانکداری اسلامی نظرات مختلفی مطرح شده که می توان به نظرات شهیدان صدر، مطهری، بهشتی و هاشمی شاهرودی اشاره کرد بانکداری متعارف، تمام تقاضاهای مصرفی خانوارها و سرمایه گذاری بنگاه های اقتصادی را با قطع نظر از اینکه متقاضی، تسهیلات را برای چه نوع نیازی لازم دارد، از راه وام بابت بهره پاسخ می دهد، در حالی که بانکداری اسلامی برای هر نیازی ابزار خاصی دارد که اعطای تسهیلات بر اساس آن انجام می گیرد و مزیت اصلی بانکداری اسلامی نیز در همین نکته نهفته است. (برزگر ۱۳۵۰.ص ۴۵)

بانک های اسلامی با تجربه بیش از چهل سال، نشان داده اند، می توان تمام تقاضاها را از راه عقود غیرانتفاعی و انتفاعی مورد تایید اسلام پاسخ داد. در این تحقیق درصدد هستیم با بررسی نظرات فقها قدیم و جدید چالش های پیشرو تحقق بانکداری اسلامی در کشور برطرف شود. موضوع بانک و بانکداری البته به مفهوم امروزی آن، پیش از زمان معاصر در دوره اسلامی سابقه ای ندارد؛ لیکن در اسلام برای انواع فعالیتهای اقتصادی و مالی همواره قوانین و مقرراتی وجود داشته و پول فلزی یا کاغذی و اسناد بهادار همچون سفته در جامعه اسلامی رایج بوده است. اسلام برخی معاملات و فعالیتهای اقتصادی و تجاری رایج میان عقلا را امضا و تأیید و برخی دیگر را ممنوع اعلام کرده است. حجم گسترده ای از مسائل فقهی به بیان اصول و مقررات مربوط به معاملات و فعالیتهای اقتصادی اختصاص یافته است؛ این اصول و قوانین کلی زیر بنای طرح اقتصاد اسلامی به شیوه نو و در قالب بانکها و دیگر موسسات مالی گشت. سیستم بانکی از اجزای مختلفی تشکیل شده که ماهیت هر کدام را می توان بر اساس فقه و حقوق اسلامی تعریف و در پرتو آن، حکم آن را از منابع فقهی استخراج نمود.

۲-۱ هدف های تحقیق

الف : اهداف کلی

۱- بررسی مشکلات و چالشهای پیشروی بانکداری اسلامی در ایران

ب: اهداف جزئی

۱- بررسی نظرات فقهای و مجتهدین اسلامی در مورد بانکداری اسلامی

۲- ارائه راهکارهای سیاستی برای تحقق بانکداری اسلامی

۳-۱ اهمیت تحقیق و انگیزش انتخاب آن

امروزه بانک ها در کوتاه مدت با انواعی از ریسک ها به ویژه ریسک نقدینگی روبه رو هستند که اگر صحیح مدیریت نشود کارایی و اعتبار بانک را مخدوش می کند. بازارهای بین بانکی نقش تعیین کننده ای در مدیریت ریسک نقدینگی تک تک بانک ها و سلامت نظام بانکی ایفا می کنند. از آنجا که تشکیل بازار بین بانکی بر وجود ابزارهای مالی بین بانکی متوقف است و اغلب این ابزارها، بر قرض با بهره مبتنی هستند، تشکیل چنین بازاری در نظام بانکداری اسلامی محل تردید است. این در حالی است که توسعه نظام بانکی و تاسیس بانک های خصوصی، مساله مدیریت نقدینگی و طراحی بازار بین بانکی را برای نظام بانکی ایران ضروری کرده است. بانکداری اسلامی از مهم ترین دغدغه های محققین اقتصاد اسلامی است. در این موضوع سالهاست که اندیشمندان اسلامی در حال تحقیق و بررسی هستند و دستاوردهای خوبی نیز بدست آورده اند از جمله ی آنها می تواند به قانون بانکداری اسلامی در ایران اشاره نمود. این قانون گرچه در ناحیه تقنین ارزشمند بوده اما قراردادهایی که برای اجرای آن تنظیم گردیده است خالی از اشکال نمی باشد. بانکداری هر کشور جزئی از کل اقتصاد آن کشور است و از کل مسائلی که در نظام حکومتی، سیاست کلی دولت، مصالح جمعی ملت، نظام اقتصادی فرهنگی و اجتماعی یک کشور وجود دارد تأثیر می پذیرد. (صدفی ۱۳۵۳، ص ۵۴)

۴-۱ سوالات تحقیق

۱- فقهای قدیم چه نظری نسبت به بانکداری اسلامی داشتند؟

۲- فقهای جدید چه نظری نسبت به بانکداری اسلامی دارند؟

۵-۱ نوآوری پژوهش

در دهه های گذشته بانکداری اسلامی بدیلی برای بانکداری ربوی شده است درباره بانکداری اسلامی نظرات مختلفی بین فقها قدیم و جدید مطرح شده است در این تحقیق با مطرح کردن رویکرد فقه حکومتی نگاه جدیدی به مسئله بانکداری اسلامی را مطرح می کند تحقیق حاضر با تاکید بر نظرات فقها که فقه حکومتی را برای ایجاد بانکداری اسلامی مطرح کردند می تواند ایده جدید و نو در این حوزه باشد که راهگشای تحقیقات آینده باشد فقهای که با رویکرد فقه حکومتی به بانکداری اسلامی نظر دارند عقیده دارند که این رویکرد نگاه اجتماعی به مسائل بانکی دارد و مسائل بانکی را از منظر جامعه مورد تحلیل قرار می دهد.

۶-۱ قلمرو تحقیق

تحقیق حاضر به مطالعه و بررسی دیدگاههای فقهای جدید و قدیم مکتب امامیه در باره بانکداری اسلامی می پردازد

۷-۱ محدودیت ها و مشکلات تحقیق

در رابطه با موضوع تحقیق به دلیل کمبود شدید منابع فقهی و عدم اشاره آن در کتابهای فقهی، پژوهشگر در تنگنا قرار گرفته است.

فصل دوم

ادبیات پژوهش

۲-۱ مفهوم شناسی

۲-۱-۱ بانکداری اسلامی

الف: تعریف لغوی و اصطلاحی بانک

بانک نهادی حقوقی است که عملیات های پولی، مالی و اعتباری را بر عهده دارد. بانکداری عبارت است از ارائه خدمات و عملیات بانکی مانند: امانت داری؛ نقل و انتقال پول، سرمایه و اوراق بهادار اشخاص حقیقی و حقوقی و به کارگیری آن؛ وصول مطالبات اسنادی؛ صدور بروات و حواله های تجاری؛ اعطاء و توزیع اعتبارات و وام به اشخاص حقیقی و حقوقی؛ تأمین اعتبار در جهت توسعه بازرگانی، کشاورزی و صنعت؛ خرید و فروش فلزات قیمتی و ارز؛ انتشار اسکناس و اوراق بهادار و تنظیم حجم پول در گردش؛ و اجرای سیاست پولی و کنترل حجم اعتبارات. (توتونچیان، ۱۳۷۹، ص ۲۱)

ب: بانکداری اسلامی

بانکداری اسلامی به عنوان جهت گیری اساسی نظام بانکی و وجه تمایز نظام بانکداری جمهوری اسلامی با بانکداری متعارف (ربوی) در جهان، امروزه در پیچ تاریخی خود قرار گرفته است. بانکداری بدون ربا، موسوم به بانکداری اسلامی را ارائه دهنده ی خدمات مالی منطبق با احکام فقهی معاملات، که شاخه ای از احکام شریعت اسلامی است (صدیقی، ۱۳۸۷، ص ۴۳)

طراحان قانون بانکداری بدون ربا از روح این قانون برای دوری کردن از نرخ های مقطوع نظام بین المللی بهره گرفتند، با وجود برخی نظریه پردازی ها که هر نوع نرخ بازدهی از قبل تعیین شده را ربا تلقی می کرد، توجه مسئولان کشور معطوف به این موضوع شد که هیچ گونه بازار پولی به معنایی که در بازارهای غربی وجود دارد، در اقتصاد اسلامی ایجاد نشود.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، متفکران ایرانی به این فکر افتادند که به اجرای مدلی از بانکداری اقدام کنند که براساس بانکداری بدون ربا فعالیت کند. با هم اندیشی عالمان دینی و اساتید تحصیل کرده اقتصادی و بزرگان صنعت بانکداری به تشکیل محافل علمی در این ارتباط اقدام کردند و در نهایت مدل جامعی از

بانکداری بدون طراحی شد که این مدل ویژگی‌های برجسته‌ای داشت. این مدل در مقایسه با سایر مدل‌ها در زمان خودش، از این مزیت برخوردار بود که کل نظام بانکداری ایران را دچار تحول می‌کرد. در کشورهایی که پیش از ایران به اجرای بانکداری اسلامی اقدام کردند، به این شکل عمل می‌شد که در کنار بانکداری ربوی به تأسیس ۲ تا بعضاً ۱۰ شعبه با عملکرد بدون ربا اقدام می‌شد، اما پدیده‌ای که پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۶۲ رخ داد، این بود که کل نظام بانکی ایران مبتنی بر نظام بانکداری بدون ربا عمل کند؛ بنابراین بانک مرکزی، بانک‌های تجاری، تخصصی، موسسات مالی و اعتباری، صندوق‌های قرض‌الحسنه و سایر اجزا و عناصری حوزه پولی و بانکی همگی در چارچوب بانکداری اسلامی بدون ربا شروع به فعالیت کردند (غنی‌نژاد، ۱۳۸۳، ص ۸۳)

تحولی که در مدل ایرانی رخ داد، این بود که کل فعالیت‌ها را بررسی و برای همه آن‌ها راهکارهایی ارائه کردند. بانک‌هایی که در کشورهای دیگر اسلامی فعالیت می‌کنند، با توجه به فعالیت در کنار بانک‌های ربوی، چندان خود را ملزم به پوشش همه نیازها نمی‌دانند، ولی در نظام بانکداری ایران تلاش می‌شود تا همه نیازهای سپرده‌گذاران، گیرندگان تسهیلات و استفاده‌کنندگان از خدمات بانکی پوشش داده شود. انجام این کار بسیار گسترده و مشکل بود، ولی در سال ۱۳۶۲ که قانون عملیات بانکی بدون ربا تدوین و به تصویب مجلس و تأیید شورای نگهبان و مراجع تقلید رسید، بهترین قانون در این حوزه محسوب می‌شد .

تفاوت اصلی بانکداری بدون ربا و ربوی به تفاوت آن‌ها در قالب حقوقی قراردادهایی که مورد استفاده قرار می‌دهند، مربوط است. در بانکداری سنتی، همه سپرده‌های بانکی به جز سپرده جاری و پس‌انداز مدت‌دار همه براساس قرض با بهره تعریف می‌شوند. در بخش اعطای تسهیلات همه بانک‌های سنتی یا متعارف همه انواع وام‌ها و اعتبارات براساس قرض با بهره اعطا می‌شوند

ج : بانکداری سنتی

بانکداری سنتی همان نوع بانکداری معمول در دنیاست که بر دریافت و پرداخت بهره مبتنی است. در این نوع بانکداری، بانکها سپرده‌های مردم را دریافت می‌کنند و در قبال دریافت این سپرده‌ها به آنها «بهره»

می پردازند. از سویی دیگر، با تجمیع این سپرده ها، آنها را به صورت «وام» در اختیار گروه دیگری به نام «سرمایه گذاران» قرار می دهند. سرمایه گذاران در قبال دریافت وام به بانک بهره می پردازند. بهره دریافتی و پرداختی از سوی بانک نرخ معینی دارد که به «نرخ بهره» مشهور است. مابه التفاوت نرخ بهره دریافتی و پرداختی درآمد بانکها را تشکیل می دهد. (عباسقلی، ۱۳۸۶، ص ۶۵)

۲-۱-۲ سیر تفکر بانکداری اسلامی

ایده بانکداری اسلامی نخستین بار در دهه 1950 مطرح شد نخستین بانک سرمایه گذار ی اسلامی در دهه 1960 در مالزی و مصر شکل گرفت بانک های اسلام ی براساس اینکه در چه محیط و وضعیتی قرار دارند به سه دسته قابل تفکیک هستند: بانک هایی که در کشور هایی فعالیت می کنند که قانون های آن کشورها مطابق با شریعت اسلامی است و بانکداری رایج در آنجا بانکداری اسلامی است، مثل کشورهای ایران، پاکستان و سودان؛ بانک هایی که در کشورهایی فعالیت می کنند که اکثریت مردم آن مسلمانند و بانکداری رایج در آن جا، بانکداری سنتی است، (موسویان، ۱۳۸۴، ص ۶۷) مثل کشورهای مسلمان عربی بانک هایی که در کشورهایی فعالیت می کنند که اکثریت مردم آن غیرمسلمانند و بانکداری رایج در آن جا، بانکداری سنتی است، مثل کشورهای غربیاسلام در حوزه اقتصاد، افزون بر فلسفه خاص خود، از مکتب و نظام اقتصادی ویژه ای نیز برخوردار است. مکتب اقتصادی اسلام اهداف و مبانی اسلام را در زمینه اقتصاد تبیین می کند و نظام اقتصادی اسلام نهادهای جهان شمولی را در اقتصاد معرفی می کند که براساس آن مبانی میتواند جامعه را به اهداف مزبور برساند. نهادهای جهان شمول وابسته به موقعیت و شرایط خاص نیستند و در هر موقعیتی به شکلی امکان تحقق دارند. مطالعه فقهی بانکداری اسلامی مبتنی بر بازشناسی ویژگیهای آن براساس قانون عملیات بانکی بدون ربا است. تا آشکار شود آیا بانک به تفسیری که در این قانون آمده، نهادی دولتی است که در نظام اقتصادی اسلام ضرورتاً باید توسط دولت اداره شود؟ یا یک نهاد غیر دولتی است که دولت و غیر دولت می توانند به تاسیس آن اقدام کنند؟ پس از بررسی فقهی بانکداری باید به قوانین کشور، و در راس آنها، قانون اساسی مراجعه کرد تا جایگاه حقوقی بانکداری را به لحاظ دولتی بودن یا نبودن

مورد مطالعه قرارداد. در مطالعه فقهی آنچه اسلام به گونه جهان شمول عرضه کرده و در هر شرایط و موقعیتی به شکلی تحقق می یابد، آشکار می گردد. ولی دربررسی حقوقی آنچه قانون گذار با توجه به قوانین جهان شمول اسلامی و شرایط و موقعیت کشور وضع کرده است، بازنمایی و تبیین می شود عملیات اعتباری در صدر اسلام بیشتر به صورت انفرادی و شخصی انجام می گرفت؛ ولی مهمترین نهادی که نقش رسمی و حکومتی در این زمینه داشت، بیت المال بود. در اسلام بر قرض دادن و اعطای اعتبارات، بیشتر به صورت خصوصی و نه حکومتی و به شکل امری مستحب و نه واجب، تأکید شده است؛ زیرا از نظر اسلام، حفظ عزت مؤمن بیشتر از سایر اهداف ارزش دارد. به گفته شهید مطهری: «حفظ عواطف خود امری است که مورد توجه شارع اسلام بوده است، لذا قرض دادن را واجب نکرده و بر عهده حکومت هم نگذاشته است»؛ ولی طبق همین گفتار، اسلام همه را تشویق به قرض دادن کرده است و همان طور که در نامه امام علی (ع) در نهج البلاغه مشاهده می شود، بیت المال می تواند موجب رفع تنگناهای استقراضی باشد. (علیزاده، ۱۳۹۴، ص ۸۹) پس از هجوم استثماری غرب و گسترش عملیات بانکهای خارجی در کشورهای اسلامی، بر اثر مقابله مردم، بازرگانان و علما، آن بانکها، به تدریج، جای خود را به بانکهای ملی سپردند و زمینه برای ایجاد بانکهای اسلامی مهیا شد. در نامه یکی از علما به میرزای شیرازی چنین آمده است: «بانک و تو چه دانی بانک چیست؟ بانک عبارت است از دادن زمام ملت یکجا به دست دشمنان اسلام و زندگی مسلمانان و سلطنت و آقایی کفار بر آنها.» این نامه برای مخالفت با تأسیس بانکی خارجی است که با حمایت انگلستان و با عنوان بانک شاهنشاهی در ایران به وجود آمد. (حسینی هاشمی، ۱۳۸۷، ص ۷۸)

بانک شاهی موفق شد امتیاز نشر اسکناس را در ایران تحصیل کند (ماده ۳ امتیازنامه)؛ ولی بلافاصله اعتراض و مقابله علما و مردم، به صورتهای مختلف، متوجه اهداف بانکی انگلستان شد. علما و مردم ابتدا با تحریم کالاهای انگلیسی و سپس تضعیف میعان پولی بانک عمل کردند. طبق بررسیهای تاریخی، صرافان سنتی و مردم با جمع آوری اسکناسهای بانک شاهی و ارائه ناگهانی آن برای تبدیل به پول فلزی که در آن زمان نقره بود، موجب تضعیف وضع بانک شدند. این امر به تدریج به تزلزل اعتماد عمومی نسبت به اسکناسهای بانک

انجامید و بانک در وضع ورشکستگی قرار گرفت. شوستر، یکی از اتباع امریکا که در سالهای ۱۳۲۹-۱۳۳۰ خزانهدار ایران بود، می‌نویسد: «روزانه بیست هزار تومان اسکناس در نزد بانک به قران نقره تبدیل می‌شد.» با توجه به محدودیت معاملات در آن روز، این حجم تبدیل، بسیار بیشتر از حد انتظار در وضع طبیعی است. (غنی‌نژاد، ۱۳۸۴، ص ۵۴)

اگرچه فکر تأسیس بانک ایرانی از آرزوهای صدر مشروطیت بوده است، عملاً مقابله مردم با بانکهای خارجی، مجلس را در ۱۳۲۴ ناگزیر کرد، در زمانی که دولت وقت قصد استقراض از خارج داشت، طرح نوعی بانک ملی را ارائه کند. در کشورهای اسلامی و غیراسلامی، مسلمانان روشهایی برای اصلاح معاملات ربوی در بانکها ارائه کردند؛ در ایران صندوقهای قرض‌الحسنه، سالها قبل از به وجود آمدن بانک مرکزی به طور غیررسمی تشکیل شده بود. همین حرکت به شیوه‌ای دیگر در مصر در توسعه بانک پس‌انداز میت گامت، به رهبری و هدایت دکتر احمد النجار، در سالهای آغازین دهه ۱۹۶۰-۱۹۷۰ (۱۳۳۹-۱۳۴۹ ش) با جذب نزدیک به یک میلیون مشتری، نشانه‌ای بارز از آمادگی مسلمانان برای مقابله با نظام ربوی است. این مقابله عملی، متفکران بزرگ جهان اسلام را به طراحی نظام بانکی بدون ربا تشویق کرد.

اگر چه کلمه بانک واژه‌ای غربی است، اما عملیات بانکداری، با حدود ۲۸۰۰ سال سابقه (صدقی، ج ۱، ص ۲) ممکن نیست منحصر به غرب باشد. عملیات اصلی بانکی، مثل مبادله به کمک چک، بیشتر در شرق متداول بوده و حتی کلمه چک، واژه فارسی است که با همین تلفظ در فرهنگ غرب راه یافته است (بهمن‌د و محمود بهمنی، ص ۸۰). با تشکیل حکومت در صدر اسلام، بازرگانی در مدینه و مکه، پایه‌پای افزایش قبایل و جمعیت‌هایی که به اسلام می‌گرویدند، توسعه یافت؛ اسلام برخی از روشها و نظامهای مبادلاتی رایج، و همچنین معیارهای پولی را معتبر شناخته و بعضی از روشهای معاملاتی را نکوهش و تحریم کرده است (صدیقی، ۱۳۸۷، ص ۳۴۳)

کتاب یا رساله که به صورت مستقل که دربرگیرنده تمام مسائل و احکام مربوط به تحقیق باشد، وجود ندارد؛ اما به صورت متفرقه در کتابهای بیشماری این موضوع مطرح شده است، از جمله؛

حسین عیوض لو و حسین میسمی در مقاله با عنوان **بررسی نظری ثبات و کارایی بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری متعارف** (۱۳۸۷) به صورت نظری بر روی دو مورد از منافع اقتصادی که از اطاعت از قانون الهی درباره تحریم ربا (بهره) مورد انتظار است، یعنی ثبات و کارایی، تمرکز می کند. یافته های این پژوهش نشان می دهد که تامین مالی اسلامی نسبت به تامین مالی متعارف با ثبات تر و کارا تر بوده، و به علل گوناگون رشد بیشتری را نیز نوید می دهد. در کل می توان گفت یک محیط اقتصادی اسلامی که به جای استفاده از بهره، به میزان مناسب از عقود مشارکتی و مبادله ای استفاده می کند، به علل گوناگون پیشرفت و توسعه اقتصادی بیشتری را در پی خواهد داشت و با بحران های کمتر و کوتاه تری رو به رو خواهد بود

هادی غفوریان یاورپناه در تحقیقی با عنوان **ورودی ها و خروجی ها در نظام بانکداری اسلامی** (۱۳۹۲) ر این مقاله با هدف شناسایی و برجسته نمودن متغیرهای مهم ورودی و خروجی در نظام بانکداری از مدل تحلیل محتوایی استفاده شده است. بدین منظور رویکردهای مختلف بررسی و در سه گروه طبقه بندی شده است. بر اساس آن متغیرهای ورودی و خروجی در نظام بانکداری اسلامی تجزیه و تحلیل شده است. نتایج مطالعه نشان می دهد رویکرد میانجیگری مناسب ترین رویکرد برای انتخاب ورودی ها و خروجی هاست و دو متغیر پس انداز و کارکنان بهترین ورودی هابند، در حالی که وام و سرمایه گذاری بهترین متغیرهای خروجی برای سنجش کارایی محسوب می شوند.

سیدعباس موسویان در مقاله **نقش شورای تخصصی فقهی در ارتقای سطح مشروعیت و کارایی بانک های اسلامی** (۱۳۸۸) دنبال این فرضیه است که تشکیل شورای فقهی، سطح مشروعیت و کارایی بانک های اسلامی را ارتقا می دهد. چنین نهادی با نظارت بر انطباق قوانین و عملکرد بانک ها با موازین اسلامی، فضای اعتماد به نفس را برای کارگزاران و فضای اطمینان را برای مشتریان بانک فراهم ساخته، ریسک شریعت را کاهش می دهد، از سوی دیگر با روزآمد کردن قانون عملیات بانکی و طراحی ابزارهای مالی جدید بر کارایی بانکداری اسلامی می افزاید.